Çok Saygıdeğer Bir Hiç Kimse

Berfin Nida Öztürk

I. PLAKET

Mahir Çelikel, salı sabahı kapısını açtığında paspasın üstünde kadife kutuya benzeyen koyu mavi bir kutu buldu. Kutunun kapağında altın harflerle yalnızca şu yazıyordu: Saygıdeğer Katkılarınız İçin. Mahir önce apartmandaki bir karışıklık olduğunu düşündü. Çünkü hayatında ne saygıdeğer bir katkıda bulunmuştu ne de bunun bir kutuya sığacak kadar net bir özeti vardı. Yine de kutuyu açtı. İçinden ağır, parlak ve gereğinden ciddi bir plaket çıktı. Üzerinde adı yazmıyordu. Sadece, “Toplumca Takdir Edilmiştir,” deniyordu.

Mahir plaketin kime ait olduğunu anlamak için apartman grubuna fotoğraf attı. Yedi dakika içinde üç komşu onu tebrik etti, iki komşu “sonuna kadar hak ettiniz” yazdı, bir komşu da bu başarının asansör aidatlarına olumlu yansımasını umduğunu belirtti. Hiçbiri plağın neden verildiğini bilmiyordu; asıl garip olan da buydu. Gerekçe yoktu ama coşku vardı. Mahir, açıklamasız takdirin memlekette şaşılacak bir şey sayılmadığını o an fark etti.

Öğlene doğru ofisten aradılar. İnsan kaynaklarından Elif Hanım, sesinde yapay bir sevinçle, “Mahir Bey, sonunda görünür olduğunuz için mutluyuz,” dedi. Mahir, bu cümlede kendisini rahatsız eden şeyi hemen bulamadı. Oysa hayatı boyunca en fazla görünmemek üzerine bir kariyer kurmuştu. Muhasebe departmanında sessizce çalışıyor, dikkat çekmeden hata düzeltiyor, öğle arasında aynı sandviçi yiyordu. Ona teşekkür bile edilmezdi; çünkü böyle işler, birilerine teşekkür edilmeden yürüdüğünde daha kurumsal görünürdü.

Ofise gittiğinde masasının üstü çiçeklerle doluydu. Kartların hepsinde aynı ifadeler vardı: İlham verici duruşunuz için, varlığınız bize ışık oldu, değeriniz ölçülemez. Mahir kartları tek tek okudu ve hiçbirinin somut bir olaya bağlı olmadığını fark etti. Sanki insanlar onu değil, bir ihtimali kutluyordu. Belki de en çok bu yüzden rahatsız oldu. İnsanın ne yaptığını değil, neyi temsil ettiğini söyleyen övgüler çoğu zaman insanı küçültür. Çünkü temsil, etten kemikten kişiyi hızla gereksizleştirir.

Akşam eve dönerken markette kasiyer ona indirim uyguladı. “Sizin gibi kıymetli insanlar az kaldı,” dedi. Mahir tam nedenini soracaktı ki kasiyer başka müşteriye dönüp aynı cümleyi kullanmaya hazır bir yüz ifadesi takındı. O an Mahir, başına gelen şeyin özel olmaktan çok sistematik olduğunu anladı. Fakat sistemin neyi ödüllendirdiği hâlâ belirsizdi: çalışkanlığı mı, sessizliği mi, sıradanlığı mı, yoksa sırf üzerinde itiraz edilmeye değecek kadar belirgin hiçbir şey taşımamasını mı?

II. TÖRENLERİN BAŞLANGICI

İki gün sonra Mahir’e resmî bir davet mektubu geldi. Kravat zorunluluğu, hafif gülümseme tavsiyesi ve mümkünse alçakgönüllü bir beden dili öneriliyordu. Davetin başlığı, “Birinci Kamu Saygınlığı Gecesi” idi. Altında da Mahir’in o gece ‘Toplumsal Sükûnet Başarı Ödülü’nü alacağı yazıyordu. Mahir, ödülün ne anlama geldiğini anlamak için alt dipnota indi. Dipnotta, “Sizin gibi kişilerin toplumdaki huzur verici belirsizliğine teşekkür ederiz,” cümlesi yer alıyordu.

Salonda herkes kusursuz biçimde giyinmişti. Sunucu, Mahir’in adını okurken sesi aniden yumuşadı; sanki çok daha büyük birinin gölgesinden söz ediyordu. Mahir sahneye çıktığında alkış koptu. O ana kadar elinde tuttuğu bedenin sanki kendisine değil, törensel bir göreve ait olduğunu hissetti. Plaketi alırken sunucu kulağına, “Ne yaptığınızı kimse bilmiyor ama etkisi derin olmuş olmalı,” dedi. Mahir gülümsemek zorunda kaldı.

Eve döndüğünde aynaya baktı ve ilk kez küçük bir şeyin eksildiğini fark etti. Yüzü bütündü, gömleği üstündeydi, saçları aynı yerdeydi; yine de sanki çizgilerinden biri silinmiş gibiydi. İnsan kendisini günlük hayatta büyük kayıplarla değil, çok küçük eksilmelerle fark eder. Mahir o gece sakal olurken çenesinin sağ tarafındaki gamzenin kaybolduğunu anladı. Çocukluğundan beri oradaydı. Plaketin yanında hiçbir yere gitmemişti ama kendi yüzünden eksilmişti.

Ertesi hafta ikinci bir ödül geldi. Bu kez gerekçe, ‘Kurumsal Dengeye Sessiz Katkı’ idi. Tören daha kalabalıktı, çiçekler daha büyük, övgüler daha yüzeyseldi. Eve döndüğünde sesinin biraz inceldiğini fark etti. Birine iyi geceler derken kelimeler kendi ağzından değil de koridordan geliyormuş gibi uzaktan duyuldu. Annesini aradı. Kadın telefonda, “Sesin yorulmuş,” dedi. Mahir gerçeği söylemedi; çünkü insan annesine ‘beni sebepsizce ödüllendiriyorlar ve ben bu yüzden yavaş yavaş eksiliyorum’ diyemez. Anneler bunu ya nazar sayar ya da evlenme meselesine bağlar.

Üçüncü ödül, bir gazeteden geldi. Manşet şuydu: Şehrin En Değerli Yüzleri. Mahir fotoğraf çekimi için çağrıldı. Çekim günü fotoğrafçı kameraya bakıp durdu, sonra şaşkın bir sesle, “Garip,” dedi, “siz net çıkmıyorsunuz.” Mahir objektife doğru eğildi. Fotoğrafta arka plandaki saksı gayet keskinken, o hafifçe buğulanmış görünüyordu. Gazete bunu estetik bir tercih sanıp fotoğrafı yayımladı. Başlığın altında, “Tevazusuyla bile silikleşebilen adam,” yazıyordu. Okuyan herkes çok etkilendi. Mahir ise ilk kez korktu.

III. YOKLUĞUN PRESTİJİ

Takip eden aylar içinde Mahir neredeyse her hafta başka bir kuruluştan ödül almaya başladı. Bir vakıf ona ‘Toplumsal Duruş Madalyası’ verdi; bir belediye ‘Sessiz İlham Onur Rozeti’ taktı; bir dernek, ‘Varlığıyla Yetinen İnsanlar Özel Ödülü’nü uygun gördü. Ne kadar az açıklama yapılırsa kalabalık o kadar çok etkileniyordu. Açıklamasız övgü, insanların en sevdiği uyuşturuculardan biridir. Çünkü herkes boşluğu kendi arzusu ile doldurabilir.

Mahir’in hayatı bu törenler yüzünden tuhaf biçimde kolaylaştı. Restoranlarda yer açılıyor, bankalarda sırası öne alınıyor, asansörde insanlar ona saygıyla gülümsüyordu. Buna karşılık kendisi her geçen gün biraz daha az yer kaplıyordu. Önce fotoğraflarda, sonra aynalarda, sonra da günlük temaslarda. Bir gün iş arkadaşı omzuna dokunmak istediğinde eli bir anlığına Mahir’in içinden kayıp geçti ve ikisi de bunu görmemiş gibi davrandı. Kurumsal hayatın en gelişmiş refleksi, açıklanması zor şeyi fark etmemektir.

Mahir bir dermatoloğa, sonra nöroloğa, ardından özel bir psikiyatriste gitti. Psikiyatrist dikkatle dinledikten sonra ona toplum tarafından fazla onaylanmanın bazı kişilerde şeffaflık hissi yaratabileceğini söyledi. Mahir bunun bilimsel değil şiirsel bir cümle olduğunu belirtti. Doktor omuz silkti: “Bugünlerde bilim de şiir kadar çaresiz.” Sonra birkaç tahlil istedi. Sonuçlarda her şey normaldi. Mahir, hayatının ilk kez bu kadar anormal giderken tahlillerinin kusursuz çıkmasına kırıldı.

Bir akşam evine dönerken apartman aynasında tam boy yansımasına baktı. Görünen şey, palto, atkı ve ayakkabılardı. Yüzü ise buğulu cam gibi belirsizdi. Ertesi sabah ödül komitesinden aradılar. Bu kez ona ‘Yılın Kıymetli Sessizliği’ unvanını vermek istediklerini söylediler. Mahir kibarca reddetti. Telefonda hafif bir sessizlik oldu; sonra kadın tatlı bir kararlılıkla, “Reddiniz bile ne kadar zarif,” dedi. “Bunu da not ediyoruz.” O anda Mahir, artık ödüllerin değil, ödüle karşı koyma çabasının bile ödüllendirildiğini anladı.

Eve gelip bütün plakaları ve rozetleri halının üstüne dizdi. Toplam on yedi parçaydılar. Her biri ona bir unvan vermiş, karşılığında ondan görünmez bir parça almıştı. İnsan bazen kaybının maddi karşılıklarını ilk kez aynı odada topladığında gerçeği anlar. Mahir diz çöktü, eline en ağır plaketi aldı ve onu ikiye kırmaya çalıştı. Kırılmadı. Unvanlar, insanlardan daha dayanıklı malzemelerden üretilir.

IV. DERNEK

Mahir çözümü bulmak için ödül veren kurumların ortak ağını araştırmaya başladı. Bütün yollar sonunda aynı yere çıkıyordu: Çok Saygıdeğer Kişiler Tespit ve Taltif Derneği. Şehrin tam ortasında, gri bir binanın üçüncü katındaydılar. Kapıdaki pirinç levhada şu yazıyordu: ‘Bazı insanlar başarısından çok takdir edilmeye uygundur.’ Mahir içeri girdiğinde resepsiyondaki kadın onu hemen tanıdı ve ayağa kalktı. “Sizi bekliyorduk,” dedi. Bu cümle Mahir’in hiç hoşuna gitmedi; çünkü hayatta gerçekten korkulması gereken yerler, size bekleniyor olduğunuzu söyleyen yerlerdir.

Derneğin başkanı, ince yapılı, aşırı nazik bir adamdı. Mahir’i penceresiz bir odaya buyur etti. Odanın duvarlarında çerçevelenmiş teşekkür mektupları asılıydı. Mektupların çoğunda aynı içerik vardı: Ödülünüz sayesinde annem bana yeniden inandı, Komşular artık beni fark ediyor, İş yerinde sözüm kesilmiyor. Başkan çay koyarken usulca anlattı: “Biz toplumu dengeleriz. Herkes başarının karşılığını alamaz. Bazılarına nedenini bilmedikleri saygı veririz ki hayat biraz daha katlanılır olsun.”

Mahir, “Ama bunun bedeli ne?” diye sordu. Başkan şaşırmış gibi yaptı. Sonra çok sakin bir yüzle cevap verdi: “Bir miktar öz.” Mahir bu kelimeyi duyunca boğazında metalik bir tat hissetti. Başkan devam etti: “Takdir, dikkat yaratır. Dikkat de kişiliğin kabuğunu aşındırır. Siz kabuktan biraz verirsiniz, toplum size ağırlık verir. Denge kurulur.” Mahir ayağa kalktı. “Ben ağırlık istemiyorum.” Başkan hafifçe gülümsedi. “Çoğu insan önce bunu söyler,” dedi. “Sonra restoranlarda beklememek hoşlarına gider.”

Mahir’in öfkesi ilk kez netleşti. Derneğin yaptığı şey, hayattaki görünmez açlıkları sömürmekti. İnsanlara hak etmedikleri itibarı veriyor, karşılığında onları kendilerinden eksiltiyordu. Birini en kolay yok etme biçimi, ona açıkça saldırmak değil; onu gereğinden fazla onaylamaktır. Çünkü insan, dışarıdan gelen övgüye dayanarak yaşadığında, içerden gelen sesi kısa sürede kaybeder.

Başkan masanın çekmecesinden yeni bir zarf çıkardı. “Bunu size vermek istiyordum,” dedi. Zarfın üstünde şunlar yazıyordu: ‘Ömür Boyu Saygınlık Büyük Nişanı.’ Mahir zarfı almadı. Kapıya yöneldi. Başkan arkasından, “Almazsanız eksik kalırsınız,” dedi. Mahir dönüp ilk kez sertçe cevap verdi: “Zaten eksik kaldım. En azından geri kalanı benim olsun.”

V. TÖRENİ BOZMAK

Dernek, Mahir’in reddini bir skandala dönüştürmedi. Aksine onu daha büyük bir merasimle yumuşatmaya karar verdi. Şehir tiyatrosunun salonu kiralandı, basın çağrıldı, biletler ücretsiz dağıtıldı. Program akışında Mahir’in kısa bir kabul konuşması yapacağı yazıyordu; oysa Mahir daveti kabul etmemişti. Onun yerine konuşma metnini kendileri hazırlamışlardı. Toplum, insanların söylemediği cümleleri onların ağzına koyma konusunda korkunç derecede yeteneklidir.

Mahir yine de salona gitti. Çünkü bazen bir düzeni bozmanın tek yolu, onun merkezine yürümektir. Arka sıralarda oturdu ve kendi adı okunana kadar bekledi. Perdeler açıldığında sahnenin ortasında, kırmızı şeride asılmış dev bir nişan parlıyordu. Sunucu, Mahir’in toplumdaki ölçülemez etkisinden, zarafetinden, suskunluğunun bile eğitici oluşundan söz etti. Kalabalık duygulanmaya hazırdı. İşte tam o sırada Mahir ayağa kalktı.

Sahneye çıkıp mikrofonu aldı. İlk cümlesi beklediklerinden çok daha basitti: “Ben kim olduğumu kaybediyorum.” Salonda hafif bir kıpırtı oldu. İnsanlar önce bunun derin, şiirsel bir açılış olduğunu sandılar. Alkışlamak için bile hareketlenenler oldu. Mahir devam etti: “Beni hiçbir şey yapmadığım şeyler için övdünüz. Sonra o övgüleri bir kimliğe çevirdiniz. Sonra o kimliği bana giydirdiniz. Şimdi adım bende değil; sizde duruyor.”

Salon sessizleşti. İlk kez övgü ritmi bozulmuştu. Mahir cebinden küçük bir ayna çıkardı ve ön sıradakilere gösterdi. Aynada yüzünün ortası, sanki yanlış silinmiş bir çizim gibi eksikti. Bazıları korkuyla nefesini tuttu, bazıları bunun çok iyi düşünülmüş bir performans sanatı olduğunu zannetti. Sunucu araya girmeye çalıştı ama sesi mikrofona ulaşmadan dağıldı. Mahir, sahnedeki dev nişana yaklaştı ve onun boş merkezine elini soktu. Eli arka taraftan göründü. “Bakın,” dedi, “burada ben yokum.”

Sonra herkesin gözünün önünde madalyayı askısından indirdi ve yere bıraktı. Büyük bir çatlama sesi duyuldu. Kırılan şey metal değil, salondaki ortak yanılsamaydı. Kalabalık ilk kez, hak edilmemiş saygının ne kadar saldırgan bir şey olabileceğini gördü. Alkış çıkmadı. Çünkü bazı sessizlikler, sonunda doğru yere varmış bir utancın sesidir.

VI. HİÇ KİMSENİN ONURU

Skandaldan sonra gazeteler ikiye bölündü. Bir kısmı Mahir’i nankör ilan etti; diğerleri cesur buldu. Dernek, durumu ‘duygusal yıpranma’ diye açıklamaya çalıştı ama iş işten geçmişti. İnsanlar evlerine dönerken kendi hayatlarında sebepsizce övdükleri, sırf uygun göründüğü için yükledikleri unvanları düşündüler. Birini göğe çıkarmanın da bir şiddet biçimi olabileceği fikri şehirde yavaşça yayıldı.

Mahir ertesi sabah uyandığında bir şeyin geri döndüğünü hissetti. Aynaya gidince kaybolan gamzesini gördü. Sesini denedi; kelimeler bu kez kendi boğazından, kendi ağırlığıyla çıktı. Şeffaflık tamamen geçmedi ama bedeninin kıyıları yeniden belirginleşmeye başladı. İnsan ancak kendisini geri isterse toparlanmaya başlar. Başkaları onu ne kadar takdir ederse etsin, yerini kendi içinden vermedikçe tamamen silinmez.

Bir hafta sonra kapısı yine çaldı. Paspasta küçük, isimsiz bir zarf vardı. Mahir bir an ürperdi. Zarfı açtı. İçinden sade bir kart çıktı. Kartta yalnızca şu cümle yazıyordu: ‘Hiç kimse kalabilme cesaretiniz için teşekkür ederiz.’ Altında imza yoktu. Plaket yoktu. Madalya yoktu. Çiçek, kamera, sunucu, şerit, alkış da yoktu. Sadece tek bir cümle vardı ve ilk kez o cümle Mahir’den bir şey eksiltmiyordu.

Akşam yürüyüşe çıktığında insanlar ona bakıp bakmamak arasında kararsız kaldılar. Kimileri tanıdı, kimileri emin olamadı. Bu durum Mahir’in hoşuna gitti. Çünkü insanın sağlıklı bir görünürlüğü vardır: ne putlaştırılacak kadar parlak ne de unutulacak kadar silik. Bir bakkaldan su aldı, kasiyer fişi uzattı, başka hiçbir şey söylemedi. Mahir suyu çantasına koydu ve bu sıradan muameleyi neredeyse sevinçle karşıladı.

O gece eve dönüp bütün eski ödülleri bir kutuya yerleştirdi. Kutunun üstüne kalın harflerle şunu yazdı: ‘Hiç Kimseye Ait Olmayan Şeyler.’ Kutuyu dolabın en üst rafına kaldırdı. Sonra pencereyi açıp içeride biriken ağır havayı dışarı bıraktı. Şehir, uzaktan bakınca yine aynıydı: gürültülü, iştahlı, kolay inanan ve çabuk unutan. Ama Mahir artık biliyordu ki bazen insanı kurtaran şey, saygı görmek değil; sonunda kimseden hiçbir unvan almamayı kabul edebilmektir. Çünkü bazı hayatlar, yalnızca başlıksız kaldığında gerçekten kendisine ait olur.